

İklim Mülteciliğine Karşı Küresel Politika Geliştirme Araşışları: Sahra Altı Afrika Örneđi¹

Quest for Global Policy Development against Climate
Refugee Crisis: The Case of Sub-Saharan Africa

Sümeyye AÇIKGÖZ²

Journal of Civilization Studies
Volume 9, Issue 1, pp. 75-89
2024
DOI: 10.52539/mad.1479688
Received: 1 July 2024
Accepted: 04 September 2024
© The Author(s) 2024
For reprints and permissions:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mad>

Özet

İklim değişikliğinin etkileri giderek artarken, iklim mülteciliğinin neden olduğu bölgesel ve küresel sorunlara karşı politika geliştirme çabaları da hız kazanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, iklim değişikliğinin neden olduğu iklim mülteciliği krizine karşı küresel politika geliştirme çabalarını, özellikle Sahra Altı Afrika örneğinde ele almaktır. Sahra Altı Afrika, iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarından en fazla etkilenen bölgelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, bölgedeki iklim değişikliğinin doğrudan veya dolaylı olarak neden olduğu zorunlu göç hareketlerinin nedenlerini, etkilerini ve uluslararası toplumun bu soruna karşı politika geliştirme çabalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kuraklık, çölleşme ve aşırı hava olayları gibi faktörler, bölgenin ekosistemlerini ve tarımsal faaliyetlerini ciddi şekilde olumsuz etkilemektedir. Bu tür olumsuz durumlar, insanların yaşam alanlarını terk etmelerine neden olmakta ve iklim mülteciliği vakalarının artmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası toplumun Sahra Altı Afrika'daki iklim mülteciliği krizine yanıt olarak ortak politikalar geliştirmesi zorunlu olmaktadır. Bu politikaların öncelikle iklim değişikliğinin etkilerini azaltmayı ve bölgedeki toplulukları dayanıklı hale getirmeyi ve iklim mülteciliğini azaltmayı hedeflemesi gerekmektedir. Bu hedeflere ulaşmak için su yönetimi projelerinin desteklenmesi, tarımın sürdürülebilir hale getirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi önem arz etmekte, temel politika önerisi olarak Sahra Altı Afrika kökenli iklim mültecilerine yönelik uluslararası koruma ve yardım mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sahra Altı Afrika, İklim krizi, İklim Mülteciliği

Abstract

As the impacts of climate change continue to escalate, efforts to develop policies to address the regional and global problems caused by climate migration are also gaining momentum. The aim of this study is to examine global policy development efforts in response to the climate migration crisis caused by climate change, with a particular focus on the Sub-Saharan Africa example. Sub-Saharan Africa stands out as one of the regions most affected by the adverse consequences of climate change. This study aims to analyze the causes, effects, and international community's policy development efforts to address the forced migration movements directly or indirectly caused by climate change in the region. Factors such as drought, desertification, and extreme weather events significantly undermine the region's ecosystems and agricultural activities. These adverse conditions lead people to abandon their habitats, resulting in an increase in climate migration cases. In this context, it is imperative for the international community to develop common policies in response to the climate migration crisis in Sub-Saharan Africa. These policies should primarily aim to mitigate the effects of climate change, build resilience among communities in the region, and reduce climate migration. Supporting water management projects, promoting sustainable agriculture, and encouraging renewable energy sources are crucial to achieving these objectives. As a fundamental policy proposal, there is a highlighted necessity to strengthen international protection and assistance mechanisms for climate migrants originating from Sub-Saharan Africa.

Key Words: Sub-Saharan Africa, Climate Crisis, Climate Migration.

¹ Bu makale, yazarın İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda devam eden doktora tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, e-mail: sumeyyeacikgoz1@gmail.com ORCID: 0000-0002-7830-451X.

GİRİŞ

Göç, insanların bireysel veya toplu halde, ülke içerisinde veya uluslararası siyasi bir sınırdan geçmek suretiyle yer değiştirmesi ve yeni bir yerleşim yerine gitmesi anlamına gelmektedir. Bu hareketin nedeni veya mesafesi önemli olmaksızın, insanların her türlü mekânsal değişimini içeren geniş bir kavramdır (Ekşi, 2016: 24). Bir kişinin doğduğu yerden ayrılıp başka bir yere yerleşmesini, farklı coğrafi bölgelere taşınmayı veya uzun süreli bir yer değişikliğini de ifade eder (Yılmaz ve Navruz, 2019: 257). Göç, insanların yaşamlarını etkileyen çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir; bunlar ekonomik, sosyal, siyasi, çevresel veya kişisel nedenler olabilmektedir. Göç, insanlık tarihi boyunca önemli bir fenomen olmuştur ve toplumlar arası etkileşimi, kültürel çeşitliliği ve demografik yapıyı etkilemiştir (Martin, 2009: 358).

İnsanlar, tarihsel süreçte devamlı hareket halinde olmuşlardır. Göç olarak tanımlanabilecek bu hareketlilik, genelde ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal sebeplerle açıklanırken, çevresel faktörler de göç olaylarında önemli bir rol oynamaktadır. Göç, doğal çevredeki değişimler ve çevresel tahribat gibi faktörlerden de kaynaklanabilmektedir. Örneğin, bir bölgedeki doğal kaynakların azalması, iklim değişikliklerinin yol açtığı mevsimsel değişimler veya tarımsal verimlilikteki düşüş, insanları daha yaşanabilir bölgelere göç etmeye zorlayabilmektedir (Yılmaz ve Navruz, 2019: 257). Doğal çevredeki değişikliklerin, yaşam koşullarını olumsuz etkileyerek insanları göç etmeye ittiği birçok örnek vardır. Su kaynaklarının sınırlı olması, tarım alanlarının verimsizleşmesi, çölleşme gibi çevresel sorunlar nedeniyle göçler yaşanabilmektedir. Ayrıca, doğal afetlerin sıklığı veya şiddeti de göçü tetikleyen etkenler arasında sayılmaktadır. Örneğin, sık sık meydana gelen seller, kasırgalar veya kuraklık gibi doğa olayları, insanları evlerini terk etmeye zorlayabilmekte ve daha güvenli bölgelere yerleşmelerini gerektirebilmektedir (Williams, 2008: 507). Çernobil ve Fukushima gibi insan kaynaklı doğal felaketlerin etkisinin uzun yıllar sürdüğü ve bu nedenle bu bölgelerdeki yaşam alanlarının boşaltıldığı bilinmektedir. Benzer olarak, iklim değişiklikleri sebebiyle oluşan çevresel sorunlar da belirli coğrafi alanlarda yaşamı zorlaştırmakta ve insanların göç etmelerine yol açmaktadır.

Brown (2008: 21), iklim değişikliklerine bağlı insan hareketliliğinin tarih boyunca var olduğunu belirtmektedir. Arkeolojik bulgular, insan yerleşim kalıplarının iklim değişikliklerine bağlı olarak şekillendiğini de göstermektedir (Brown, 2008: 21). Ayrıca, ilk büyük kentsel toplumların oluşumunun, iklimsel ve çevresel değişikliklerin etkisi altında olduğunu gösteren kanıtlar mevcuttur. Mezopotamya ve Mısır'ın karmaşık toplumları, insanların kurak bölgelerden nehir kıyılarına göç etmesiyle oluşması durumu örnek olarak verilebilir. İklim değişikliğinin etkisi altında yaşanan çevre göçü, genellikle iki temel kategoride incelenmektedir. Birincisi, geçici yer değiştirmedir. Bu durum, doğal afet gibi acil ve aniden gelişen durumlar sonucunda ortaya çıkmaktadır (Ekşi, 2016: 14). İnsanlar, yaşadıkları yerlerden afetlerin etkisi altında kalarak güvenli bölgelere tahliye edilmektedirler. Ancak, tehlike geçtikten sonra, genellikle evlerine geri dönmek üzere tahliyeleri yaşanmaktadır. Böyle geçici yer değiştirmeler, afet sonrası dönemdeki acil ihtiyaçların karşılanması amacıyla gerçekleşmektedir (Ekşi, 2016: 14). Diğer bir kategori ise, daimî yer değiştirmedir. Bu durumda insanlar yaşadıkları yerlere tekrar dönmek üzere geride bırakmaktadırlar. Bu tür yer değiştirmeler, genellikle insan kaynaklı çevresel felaketler sonucunda meydana gelmektedir. Örneğin, baraj yapımı gibi altyapı projeleri nedeniyle, yerleşim bölgeleri sular altında kaldığı için birçok insan evlerinden uzaklaştırılmakta ve yeni yaşam alanları bulmak zorunda kalabilmektedirler. Üçüncü iklim mülteciliği türü ise, geçici veya daimî çevresel unsurlar sebebiyle yaşadığı yerden ayrılarak, yaşam koşullarının daha iyi olduğu görülen ülkelere yerleşebilmek için ülkesinden ayrılma biçiminde gerçekleşmektedir. Bu tür durumlarda insanlar, çevresel etkenlerle birlikte sosyal, ekonomik, siyasi veya politik faktörlerden de etkilenebilmektedir (Williams, 2008: 506). Örneğin, iklim değişikliği nedeniyle tarımsal verimlilikteki düşüş, su kaynaklarının azalması veya doğal afetler gibi çevresel sorunlar, insanların yaşadıkları yerlerde geçimlerini sağlamalarını zorlaştırabilmektedir. Bu durumda, bireyler yeni bir gelecek arayışıyla ülkelerini terk ederek, hayat standartlarının iyi olduğu görülen ülkelere göç edebilirler. Bu göçler,

genellikle kalıcı olmakta ve insanların yeni yerleştikleri ülkelerde yeni bir yaşam kurmalarını gerektirmektedir (Williams, 2008: 506).

İklim mültecileri, göç ettikleri süre ve göç nedenine göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategoriler arasında, geçici iklim mültecileri ve uzun dönem iklim mültecileri bulunmaktadır (Ekşi, 2016: 15; Williams, 2008: 507; Yücel, 2020: 45). Geçici iklim mültecileri, doğal afetler gibi acil durumlar nedeniyle yaşadıkları yerleri geçici olarak terk eden ve afetin etkileri geçtikten sonra eski yerlerine dönebilecekleri umuduyla başka bölgelere yerleşen insanları ifade eder. Uzun dönem iklim mültecileri ise, iklim değişikliği gibi uzun vadeli çevresel sorunlar nedeniyle yaşam alanlarını kalıcı olarak terk etmek zorunda kalan kişilerdir. Bu kişiler, genellikle yaşadıkları yerlerdeki çevresel bozulmanın geri dönülemez hale gelmesi sonucu başka bölgelerde uzun süreli yerleşim arayışına girerler. Ayrıca, bazı iklim mültecileri için bu göç süreci kalıcı hale gelir ve "daimi iklim mültecileri" olarak adlandırılan bu grup, yaşadıkları yerleri tamamen terk ederek yeni bir ülkede kalıcı olarak yerleşir (Yücel, 2020: 45). Bir diğer kategorileştirme ise, iklim mültecilerinin yaşadıkları olayın kaynağına göre yapılmaktadır. Bu bağlamda, insan kaynaklı felaketler ve doğal felaketler arasında ayırım yapılır. İnsan kaynaklı felaketler, örneğin büyük sanayi tesislerinde meydana gelen çevresel kirlilikler, iklim mültecilerinin göç etmelerine neden olabilirken; doğal felaketler ise, insan kontrolü dışındaki doğa olayları nedeniyle gerçekteşen göçleri ifade eder. Son olarak, iklim mültecileri, yaşadıkları ülkeden tamamen ayrılma kararı alıp almamalarına göre de iç göç veya dış göç olarak sınıflandırılabilir. İç göç durumunda, insanlar ülke sınırları içinde başka bir bölgeye yerleşirken, dış göç durumunda ise başka bir ülkeye yerleşmeyi tercih ederler (Williams, 2008: 507).

Bardsley ve Hugo (2010) tarafından yapılan bir araştırmada göç, iklim değişikliğine uyum sağlama ve çevresel tehlikelere tepki olarak ele alınmıştır. Göç kalıplarında yaşanan değişikliklerin, gerekli önlemler alınmadığı takdirde göç politikasını olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Bu çalışma, özellikle Tayland ve Nepal'deki iki ayrı doğa olayını merkeze alarak, göç modellerindeki önemli değişim noktalarını eleştirel bir şekilde inceleyerek, iklim değişikliğinin göçü nasıl etkileyebileceğini açıklamayı amaçlamaktadır. Yerel ve uluslararası göç politikaları, bu şekilde doğrusal olmadığı görölen göç eşiklerinin analizi ile şekillendirilebilmekte ve sosyal, ekonomik ve insani sonuçların maksimize edilmesi için etkin kaynaklar sağlanabilmektedir. Satır Reyhan ve Reyhan'ın (2016) çalışmasında ise, iklim değişikliğinin etki ve nedenleri tartışılmış, özellikle yaşanan sorunlar ve iklim değişikliğinin doğal ve sosyal sonuçları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, iklim değişiklikleri kuraklık, çölleşme, sel felaketleri doğal; iklim göçü ise sosyal sonuçlar olarak ele alınmaktadır. Ayrıca, sorunun çözümü için küresel çözüm önerilerine ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir.

Yılmaz ve Navruz (2019) tarafından yapılan bir başka çalışmada, insanların yer değişirme süreçlerinin birçok etkene bağlı olduğu ve bu etkenlerin başında çevresel faktörlerin geldiği belirtilmektedir. Özellikle 1980'li yılların ardından iklim değişikliği etkilerinin artmasıyla, farklı disiplinlerin bu konuyu incelediği vurgulanmaktadır. Yaşanan çevresel sorunlarla ortaya çıkan göç hareketlerine odaklanarak, iklim mültecileri gibi göç hukukunda yeni bir kavramın ortaya çıkması üzerinde durulmuştur. İklim mültecileri, Mültecilerin Hukuki Duruma İlişkin Cenevre Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmeyen ancak çevresel etkilerden etkilendiği görölen insanları ifade eder. Duran (2022) tarafından gerçekteştirilen çalışmada, iklim göçü yeni bir sosyo-ekolojik zorluk olarak ele alınmıştır. Bu araştırmada, iklim değişikliğinin göç teorisine yeni bir boyut kazandırması ve insanların kendi yaşam alanlarının bozulmasının neticesinde ortaya çıkan sonuçların irdelenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, küresel ve politik önlemlerin alınmasının gerekliliği üzerine önerilerde bulunmuştur. İklim değişikliği ve iklim kaynaklı gelişmeler üzerine Sahra Altı Afrika'dan Güney Afrika'ya kadar uzanan 35 ülkeyi detaylı bir şekilde inceleyen Bannor (2023) araştırmasında, üç ana sonuca ulaşmıştır. Başlangıçta, sıcaklık artışının tarımsal ekonomilere sahip ülkelerdeki dış göç üzerinde olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Sonrasında, tarımsal katılım oranının gayri safi yurt içi hasıladaki paylarının, tarım odaklı ekonomilere sahip ülkelerdeki dış göçü etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak, bir ülkenin coğrafi konumu ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin, iklim değişikliğine bağlı uluslararası göç ilişkilerini nasıl etkilediğini belirlemiştir.

Bu bilgilerden hareketle iklim mülteciliğinin hem mültecinin kendisi hem de gittiği ülke açısından çeşitli sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Özellikle fayda/zarar açısından değerlendirildiğinde, nüfus hareketlerinin üzerine Lonergan'ın 1998'de yaptığı değerlendirme önemlidir. Lonergan'a göre, nüfus hareketleri algılanma biçimlerine göre iki yaklaşımla açıklanmaktadır. Neoklasik bakış açısı, nüfus merkezli değişimin olumlu ve doğal bir süreç olduğunu öne sürer. Buna göre, nüfus hareketleri, ekonomik fırsat arayışları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörler tarafından yönlendirilir. Bu da kaynakların daha verimli kullanılmasına ve genel refahın artmasına katkıda bulunur. Bu çerçevede, nüfus hareketlerini yöneten politikaların değişimin faydalı yönlerini teşvik etmesi gerektiği savunulmuştur. Bu yaklaşıma göre, nüfus hareketleri ekonomik büyüme ve gelişme için gereken kaynakların daha etkin bir şekilde dağıtılmasına katkıda bulunabilir. Yapısalcı bakış açısı, nüfus hareketlerini, güç ve fırsatlarda doğal olmayan dengesizlikler karşısında bir tepki şeklinde yorumlamaktadır. Bu bakış açısına göre, nüfus hareketleri, insanların daha iyi yaşam koşulları arama çabasından kaynaklanır. Bu çaba, ekonomik eşitsizlikler, siyasi istikrarsızlık, doğal afetler ve çatışmalar gibi faktörlerden tetiklenebilir. Bu perspektife göre, dengesiz kalkınmanın bir sonucu olarak nüfusun yer değiştirmesi ve mevcut yapıyı değiştirecek yeni politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (Lonergan, 1998: 7). Özetle bu durumdan etkilenen bireyler ve hükümetler için önemli bir sosyal ve politik zorluk oluşturmaktadır. Bu durum da iklim mülteciliğine karşı küresel anlamda politika geliştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu çalışmada Sahra Altı Afrika özelinde iklim mülteciliğine karşı küresel anlamda mevcut politikalar dikkate alınarak çözüm önerileri tartışılmıştır.

1. İKLİM MÜLTECİLİĞİ

İklim göçleri, genelde yeni ve gelecekte yaşanabilecek göç hareketlerinin potansiyel bir parçası şeklinde değerlendirilmektedir. Ancak, bu husustaki tartışmaların yeni olmadığı da belirtilmelidir. Çevresel faktörlerin, ilk sistemli göç tartışmaları ve teorilerinde önemli bir yeri vardır. 1889'da Ravenstein tarafından ifade edildiği gibi, zorlu iklim şartları insanların hareketliliğini önemli ölçüde etkilemiştir. Buna karşın, bu dönemde dahi, bu hareketliliğin bir tek faktörle değil, baskıcı ya da kötü yasalar, toplumsal baskı, ağır vergilendirme gibi bazı etkenlerle beraber ele alındığı aktarılmaktadır. Bu faktörler arasında en etkili olanının ekonomik faktörler olduğu görülmektedir (Ravenstein, 1889: 285). Tarımsal üretim için elverişli topraklar, ılıman iklim koşulları ve daha iyi yaşam şartlarının arayışı, birçok insanın kendi hedeflerine ulaşmak için doğal yaşam alanlarından başka yerlere yönelmesine sebep olmuştur. Ancak, bu göçlerin arkasındaki sebepler sadece iklimsel faktörlerle sınırlı olmayıp; sosyal, politik ve ekonomik unsurlar da göç kararlarını etkileyen önemli unsurlardır (Akbaş, 2018: 5160).

1.1. İklim Mülteciliğinin Neden ve Sonuçları

Günümüzde, göç hareketleri karmaşık bir hal almış durumdadır ve artan göç dalgalarının arkasında ekonomik, siyasi ve iklimsel faktörlerin bir araya gelmesi yatmaktadır. Ancak, çevresel bozulmalardan kaynaklı yaşanan göçler diğer göç türlerinden kavramsal ve hukuksal olarak farklılık göstermekte ve genellikle belirsizlik içermektedir. Bu tür göçler, iklim değişikliği, çevresel kirlilik, doğal afetler gibi çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Çevresel göçler, geleneksel göç modellerinden farklıdır çünkü genellikle tahmin edilemez ve anidir. Doğal afetler sonucunda insanlar hızla yer değiştirebilmekte ve bu durum, planlama ve hazırlık açısından zorluklar yaratabilmektedir (Ziya, 2012: 230). İngiltere'nin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunduğu iklim değişikliği belgesinde, meselenin güvenlik konularına potansiyel etki ve sonuçları şu şekilde ifade edilmektedir (United Kingdom, 2007):

- Sınır Anlaşmazlıkları: İklim değişikliği sebebiyle buzullardaki erime ve deniz seviyesindeki yükselme, ilerleyen dönemlerde sınır ve toprak anlaşmazlıklarını artıracaktır. Küçük ada

devletlerinin yok olması ve kıyı şeritlerinin değişmesi gibi fiziki değişimler, uluslararası barış ve güvenlik konularında önemli bir tehdit oluşturacaktır.

- Enerji Tedariki: İklim değişikliği, enerji tedarik güvenliği ve çatışma riskleri arasında kurulan ilişkiyi karmaşıklaştırabilir. Bazı ölkeler, emisyonları azaltmak için enerji kaynaklarını değiştirirken, diğerleri ise iklim değişikliğinin fiziki etkileri nedeniyle enerji tedarik türlerini değiştirmek zorunda kalabilecektir.
- Diğer Kaynak Kıtlıkları: İklimlerde yaşanan değişiklikler, doğal kaynaklara erişimi de zorlaştırırken, ani değişimler kaynak kıtlığına ve çatışmalara neden olabilmektedir. Özellikle tatlı su kaynaklarının azalması, suya yönelik güvenlik endişelerini artıracaktır.
- Sosyal Gerilimler: İklim değişikliği, az gelişmiş ölkelerde yoksulluğun azaltılmasını engelleyerek sosyal gerilimleri artırabilir ve eşişsizlikleri derinleştirecektir.
- İnsani Krizler: İklim değişiklikleri, ani hava olaylarına bağlı insani krizlerin yaşanmasına neden olabilir. Bu krizler, sınır aşan güvenlik meselelerini artırabilir ve hükümetleri sosyal etkilerle başa çıkmak zorunda bırakabilir.
- Göç: İklim değişikliği, yaşanılamaz hale gelen bölgelerden kentlere ve uluslararası alana göçü artırabilir. Göç, nüfusu artırarak ve etnik yapıyı değiştirerek gerilimlere yol açabilir. Özellikle kaynak kıtlığı yaşanan bölgelerde güvenlik endişelerini artırabilir.

İklim mülteciliğinin oluşum sebepleri, savaş ve zulüm gibi baskı unsurlarından farklıdır. İklim mültecileri, ekolojik nedenlerden dolayı başka ölkelere göç ederler. Küresel ısınma, atmosferdeki sıcaklığın artmasına ve doğal dengenin değişmesine sebep olmaktadır. Bu durum, tarım alanlarında yaşanan sorunlarla birlikte göçü tetiklemektedir. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporunda, küresel ısınmanın olumsuz etkileriyle ortaya çıkan, özellikle doğal afetler ve çevresel faktörler nedeniyle zorunlu göçlerin artacağı vurgulanmaktadır. IPCC'nin 2021 tarihli Altıncı Değerlendirme Raporu'na göre, 21. yüzyılın sonlarına doğru iklim değişikliği kaynaklı göçlerin önemli ölçüde artması beklenmektedir. (IPCC, 2021). Bu durumda, risk altında olan insan gruplarının korunması için önlemler alınmazsa, bu insanlar için göç etmekten başka seçenek kalmayabileceği ifade edilmektedir (Brown, 2008: 11).

Hem akademik metinler hem de uluslararası kuruluşlar tarafından dikkat çekildiği gibi, İklim değişikliğini tetikleyen küresel ısınmanın göç sorununu da tetikleyen küresel bir mesele olduğu ortadadır. Küresel ısınmanın insanları göçe zorlamasının en temel nedeni, tarım alanlarında yaşanan sorunlar sebebiyle insanların başka mekanlara yerleşmek zorunda kalmasıdır. Tarım alanlarını kullanmayan insanların açlık sorunuyla karşılaşmamak için göç etmek dışında çıkış yolu kalmamaktadır (Mutlu, İrdem ve Üre, 2015: 84). Küresel ısınmanın önümüzdeki yıllarda zorunlu insan hareketliliklerini artacağı en önemli bölgelerden biri de Sahra Altı Afrika'dır. Buradaki tarım arazilerinde yaşanacak kuraklık ve iklim değişikliğinin tarımı olumsuz etkilemesi, güvenlik sorunlarını da beraberinde getirecek, bölgedeki insanları göç etmeye zorlayacaktır. Halihazırda Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşanılan çatışma ve savaşların temel nedenlerinden biri, çevre koşullarındaki bozulma ve bu bozulmanın kaynak kıtlığına yol açmasıdır. Çevresel koşulların bozulması ve azalan kaynaklar, savaşın patlak vermesine yol açmakta ve bölgedeki geleneksel yaşam tarzlarını tehdit ederek göçü artırmaktadır. İklim değişikliğinin etkisiyle dünya genelinde su kaynaklarına ve temel gıda maddelerine erişim gibi konularda siyasi gerginlikler artmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik algısı, askeri ve siyasi boyutlardan ziyade çevresel boyutlarda önem kazanmaktadır (Mutlu vd., 2015: 96).

Doğal afetler de iklim değişikliğinin sonuçları arasındadır ve insanları göç etmeye zorlayabilmektedir. Özellikle sel baskınları, insanları yerlerinden edebilmektedir. Ayrıca, yanlış arazi kullanımı gibi faktörler de sel baskınlarına neden olmakta ve büyük zararlar doğurabilmektedir. 2013

yılında Hindistan'ın kuzeyindeki Uttarakhand eyaletinde meydana gelen sel felaketi, bölgeyi etkileyen en yıkıcı doğal afetlerden biri olmuştur. Muson yağmurlarının şiddetli ve beklenmedik şekilde artması sonucu meydana gelen sel felaketinde yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş ve on binlerce kişi evsiz kalmıştır (Özmen, 2015: 29).

Sel felaketleri insanların hayatını derinden etkileyebilmektedir. Sel baskınlarının sık yaşandığı bölgelerde insanlar, genellikle iç göç olarak adlandırılan, ülke içinde daha güvenli bölgelere gitmek zorunda kalabilmektedirler. Sellerin insanların hayatını kaybetmelerine neden olmasına ek olarak, tarımsal alanlara ve hayvancılığa da zarar vererek geçim kaynaklarını ortadan kaldırdığı görülmektedir. Ayrıca, sel baskınları altyapı sistemlerini de tahrip etmekte, salgın hastalıkların yayılmasına yol açabilmekte ve ekonomik problemler doğabilmektedir. Doğal afetlerden kaynaklanan riskleri azaltmak için, insanlar devamlı olarak göç etmekte ve kendilerini güvence altına almaya çalışmaktadır. 2011'de yapılan bir çalışmada sel sonrası arama kurtarma ve iyileştirme çalışmalarının insan ve toplum üzerindeki uzun süreli etkileri incelenmiş, buna göre hanelerin % 10'unun sel nedeniyle göç ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, bu bölgelerden göç edenlerin % 57'si göç etme nedenlerinin sel felaketi olduğunu belirtmişlerdir. (Bilben, 2019: 339). Asya, Afrika ve Pasifik Okyanusu'ndaki ada devletlerinde ve kıyı bölgelerinde nüfus yoğunluğu yaşanan bölgelerde küresel ısınma nedeniyle su baskınlarının artması beklenmektedir. Küresel ısınmanın gelecekteki olumsuz etkilerine örnek olarak, Bangladeş'in Bhola adasının sular altında kalacağına ve 1,5 milyonluk nüfusun üçte birinin yerlerini terk etmesine, benzer olayların önümüzdeki on yıl içinde daha sık yaşanabileceğine dikkat çekilmektedir. Benzer şekilde, Asya, Afrika ve Ortadoğu'da artan sel, kuraklık ve deniz seviyelerinin yükselmesi gibi iklimsel olaylar, terör eylemleri ve iç savaşları da tetikleyerek toplu göç dalgalarına yol açabilecektir. Orta Afrika'daki Çad ve Nijer'deki kuraklık nedeniyle göç eden kişilerin bazılarının Nijerya'da bulunan Boko Haram terör örgütüne katılmalarını, küresel ısınmanın terör örgütlerine katılımı arttırdığı ve terörizmi artırmada önemli rol oynaması örnek olarak verilebilmektedir (Mutlu vd., 2015:97).

Kuraklık ve çölleşme, insanların göçe maruz kaldığı başka bir durumu oluşturmaktadır. Bu durumun da küresel ısınma artışlarının kontrol edilememesiyle ilişkilendirilebilir. İnsanlar, kuraklık ve verimsiz topraklarla karşı karşıya kaldıklarında göç etmek zorunda kalabilirler (Wodon, Liverani, Joseph vd., 2014: 9). Verimli toprakların aşırı kullanımı ve kötü yönetimi, "çölleşme" olarak adlandırılan süreci hızlandırmakta ve bu durum, ekolojik nedenlerle göç eden insanların sayısını artırmaktadır. Bu bağlamda, çölleşme, ekolojik göçlerin önemli bir nedeni olarak öne çıkmaktadır. Dünya nüfusunun % 75'ini barındıran Afrika ve Asya, çölleşmeyle mücadele edilen bölgelerin başında gelmektedir. Sahra'nın güneyindeki Afrika'da, özellikle kıyı bölgelerindeki çöllerin genişlemesi sonucunda milyonlarca insan, evlerini terk etmek durumunda kalmaktadır. 2006'da BM tarafından Tunus'ta düzenlenen Çölleşme Konferansı'nda, çölleşmenin 110 ülkedeki 1 milyar 200 milyon insanı dolaylı olarak tehdit ettiği ve doğrudan 250 milyon insanın hayatını riske soktuğu belirtilmiştir. Tahminlere göre, Sahra'nın güneyindeki Afrika'da 2020'ye kadar çölleşme etkisinden kaçınmak için 60 milyona yakın insanın Kuzey Afrika'ya ve Avrupa'ya doğru göç edeceği öngörülmektedir (Mutlu vd., 2015: 99).

Dünya Meteorolojik Örgütü'ne göre 2010'dan 2019'a kadar iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle her yıl ortalama 23,1 milyon insan yer değiştirmiştir (Kolmes, Kolmes, ve Lin, 2022: 8). Bu veriler, iklim değişikliğinin giderek artan etkilerini göstermektedir. Bu kapsamda, 2050'ye kadar yaklaşık olarak 200 milyon insanın yer değiştireceği tahmin edilmektedir (Merone ve Talt, 2018: 508). Bu büyük çaplı göç dalgası, iklim değişikliğinin etkilerinin daha da artacağını göstermektedir. Artan sıcaklık, sel, kuraklık ve deniz seviyesinde yükselme gibi iklim değişikliği etkileri, insanların yaşamış oldukları yerleri bırakmalarına sebebiyet vermektedir. Bu tahmin, uluslararası toplumun iklim krizi ile mücadelede daha etkin politikalar geliştirmesi, uyum sağlama önlemlerini güçlendirmesi ve bu etkilere maruz kalanların korunmasını sağlaması gerektiğini göstermektedir.

Özerdem ve Barlas (2021), iklim mülteciliği açısından deniz seviyesinin yükselmesinin en kritik olaylardan biri olduğunu vurgulamaktadır. Artan sıcaklıkların etkisiyle buzulların ve buz tabakalarının

erimesi, okyanuslara daha fazla suyun karışmasına ve sonuç olarak deniz seviyesinin yükselmesine neden olduğu aktarılmıştır. İklim değişikliği nedeniyle 2040 ile 2060 yıllarının arasında, özellikle kıyı bölgelerinde önemli yer değiştirmelerin yaşanacağı belirtilmektedir. Bu kıyı bölgeleri, dünya kara yüzeyinin sadece %2'sini oluşturmasına karşın, dünya nüfusunun %10'unu barındırmaktadır (Bilici, 2021: 88). Kıyı bölgeleri, deniz seviyesindeki yükselme, erozyon, sıklışan fırtınalar ve diğer iklim değişikliği etkileri gibi faktörlere maruz kalma eğilimindedir. Bu durum, kıyı bölgelerinde yaşayan insanların yer değiştirmesi gerekliliğini artırabilir. Özellikle alçak ve kıyı bölgelerinde yaşayan insanlar, deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle sıklıkla sel riski altındadır. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda kıyı bölgelerinde yaşayan insanların iklim değişikliği etkilerinden kaçınmak için yer değiştirebileceği öngörülmektedir. Bu durum bu bireylerin ve ilgili ülkelerin adaptasyon ve g yönetimi stratejilerini güçlendirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Demirbilek, 2023: 501).

1.2. Sahra Altı Afrika İklim Gleri

vresel etki ve iklim değişikliklerinin neden olabileceği glerle ilgili yapılan araştırmalar genellikle Sahra Altı Afrika, Orta Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika gibi bölgelerin iklim değişikliklerinden en fazla etkilenebilecek yerler olacağını göstermektedir. Bu bölgelerin, iklim değişikliğinin sebep olduğu sel, kuraklık ve deniz seviyesi yükselmesi gibi çeşitli vresel etkilerden daha fazla etkilenebileceklerine araştırmacılar tarafından dikkat çekilmektedir (Borderon vd., 2019: 491). Afrika'da yarı kurak bölgelerin yaygınlığı, verimli arazilerin sınırlı olması ve nüfusun büyük bir kısmının tarım ekonomisine dayanması, bu bölgenin gelecekte iklim değişikliğinden daha çok etkilenebileceğine işaret edilmektedir. Araştırmalar, iklim değişikliğiyle birlikte yaşanabilecek kuraklık neticesinde Afrika bölgelerinden Avrupa'ya yoğun bir g dalgası olabileceğini öngörmektedir. Özellikle Dünya Bankası verilerine göre, bu g dalgasıyla 2050'ye kadar 38,5 milyon kişinin bu hareketlilikten etkileyebileceği tahmin edilmektedir (Girişken, 2023: 54).

Sahra Altı Afrika lkelerinden Nijer, kuraklık ve iş fırsatlarının kısıtlılığı sebebiyle yoğun göç vermektedir. Mevcut ekonomik, toplumsal ve siyasi zorluklarla mücadele eden Nijer, retim tabanlı bir ekonomiye geçişme konusunda zorlanmakta ve ülke içindeki kaoslar daha da derinleşmektedir. Bu nedenle, yerel halkın başka bölgelere yerleşme eğilimi göstermesi muhtemeldir. Afrika'da gelişmekte olan ve g alan bir ülkede ise altyapı ve toplumsal hizmetler üzerindeki baskı artmaktadır. Göçmenler arasında eğitim, sağlık ve diğer sosyal koşulların zorlaşmasıyla birlikte birçok bireysel ve toplumsal sorun ortaya çıkmakta, ülkenin ekonomik gelişiminde yavaşlama veya duraklama gözlemlenmektedir (Ilesanmi, 2012: 191).

Afrika'da grlen iklim değişiklikleri, bölgenin sosyal, ekonomik ve vresel dokusunu derinden etkilemektedir. Bu dönüşümler, bölgedeki insanlar kadar doğal kaynakları da büyük lde tehdit altına almakta, iklim değişiklikleri etkisiyle g hareketlerinde de ciddi artışlar dikkat çekmektedir. İklim değişikliğinin en dikkat çeken etkilerinden biri de kullanılabilir su kaynaklarındaki azalma veya yer değiştirmelerin olmasıdır. Yağış ve kuraklık değişimi sebebiyle, içilebilir su kaynaklarında ve tarımsal amaçlı su kaynaklarında azalmalar görülmektedir. Bu durum, insanların günlük hayatlarını derinden etkilemektedir. Tarım, Afrika'nın birçok bölgesinde insanların en önemli geçim kaynağıdır ve su kaynaklarının azalmasıyla birlikte verimlilik kaybı yaşanmaktadır. Azalan yağışlar ve artan kuraklık, tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte, bu durum da gıda güvencesizliği riskini artırmakta ve insanların geçim kaynaklarını tehlikeye sokmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği Afrika'nın doğal kaynakları üzerinde yıkıcı bir etkiye sahip olabilir. İklim krizi biyoçeşitlilik üzerinde de olumsuz etkiler yaratmakta, artan sıcaklık, habitatların kaybolmasına, bitki ve hayvan türlerinin azalmasına yol açmaktadır. Bu karmaşık problem, ekosistemlerin dengesini bozarak, kıtanın su, toprak ve biyolojik çeşitlilik gibi hayati kaynaklarına zarar vermektedir. Biyoçeşitlilik kaybı, tarım, balıkçılık ve ormancılık gibi ekonomik faaliyetler bu durumdan doğrudan etkilenirken, aynı zamanda ekoturizm gibi önemli gelir kaynakları da bu olumsuzluklardan pay almaktadır (Girişken, 2023: 55).

Afrika'daki iklim değişikliğine bağlı göçlerin, kıtanın politik, kültürel, sosyo-ekonomik dokusuna zarar verdiği, kalkınma süreçlerini negatif etkilediği, insan ve halk sağlığını tehdit ettiği, yerel, bölgesel ve uluslararası güvenlik sorunları ortaya çıkardığı görülmektedir. İklim değişikliği, kuraklık, erozyon ve tarımsal verimlilikte düşüş gibi nedenlerle tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanlar geçim kaynaklarını kaybedebilmektedir. Su kaynaklarının azalması, içme ve sulama suyu kıtlığını doğurmakta, bu durum ise başta yerel ekonomiler olmak üzere, bölgedeki tüm insanların yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, doğal afetler, seller, fırtınalar, orman yangınları gibi afetlerden de yerel topluluklar zarar görmekte ve yaşam alanları tahrip olmakta ve böylece insanlar göçe zorlanmaktadır. Bu durum, kırsal bölgelerden şehirlere veya daha verimli bölgelere insan hareketliliğini teşvik etmektedir. Temel geçim kaynakları tarım, hayvancılık veya balıkçılık olan Afrika'dan göç eden insanlar, yeni göç ettikleri yerlerde uyum sorunlarıyla karşılaşabilmektedirler. Çoğunlukla alışıktıkları iş alanlarında çalışma imkânı bulmakta, büyük şehirlerin karmaşık çalışma koşullarına uyum sağlayamamaktadırlar. Bu tür sorunların sosyal çatışmalara yol açabileceği yönünde güvenlik endişeleri dile getirilmekte, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılığı körüklemesi tehlikesine dikkat çekilmektedir (Yılmaz ve Navruz, 2019: 258).

Sera gazı kaynaklı iklim değişikliği küresel ölçekli bir sorun olup, etkileri sadece çok emisyon üreten ülkelerle sınırlı kalmayıp, tüm dünya ülkelerini ve halklarını yakından ilgilendirmektedir. Bazı durumlarda, sera gazı emisyonlarının daha az olduğu ülkeler, iklim değişikliğinin etkilerine daha çok maruz kalabilmektedir. İklim değişikliklerinden en fazla etkilenen bölgelerden Afrika'da yoğun göç hareketi yaşanmakta, ülkelerin ekonomik kalkınmaları ve altyapıları bu durumdan ciddi biçimde etkilenmektedir. Meydana gelen göçler, yeni yerleşim yerlerinin altyapısını yetersiz kalmasını neden olabilmekte ve ekonomik kaynaklarını zorlayabilmekte, toplumsal dengeleri bozabilmektedir (Çomak ve Çınar, 2022). Göçlerin etkisinin en fazla hissedildiği ülkelerden biri olan Nijer'e, iç ve dış göç kaynaklı büyük ekonomik sorunlar yaşamaktadır (Seki ve Bektaş, 2018).

Sonuç olarak, Afrika'da iklim değişiklikleri nedeniyle yaşam koşulları zorlaşan insanlar göçe zorlanmaktadır. Bir kısmı ülke içinde yer değiştirirken, bir kısmı komşu ülkelere geçmekte, bir kısmı ise kıtadan ayrılarak genellikle daha iyi yaşam koşullarına sahip Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Geleceğe yönelik projeksiyonlar, küresel ısınmanın bu şekilde devam etmesi durumunda 2050 yılına kadar Sahraaltı Afrika'da 17 ile 40 milyon arasında insanın, iklim değişikliğinin doğrudan ya da dolaylı etkileri nedeniyle göç etmek zorunda kalabileceğini öngörmektedir (OXFAM, 2023: 9). Afrika'dan Avrupa'ya göçlerin itici güçlerini, yani göçmenlerin temel motivasyonlarını başta sosyo-ekonomik koşullar oluştururken, aile bağları (öncü göçmenlerin bulunması) ve çevresel etkiler de göçün hedef ülkelerinin tespitinde önemli olmaktadır. Bunların yanı sıra, hedef ülkede konuşulan dil ve sömürgecilik geçmişi de göç rotalarının belirleyicileri arasındadır. Örneğin, Fransa'ya Mali, Senegal ve Burkina Faso gibi daha çok Fransızca konuşulan, yani geçmişte Fransa sömürgesi olan ülkelere göçler yaşanmaktadır. Ancak, İngiltere'ye ise Gana ve Nijerya gibi İngilizce konuşulan ülkelere göç akını yaşanmaktadır. Afrika'dan Avrupa'ya çoğunlukla yasa dışı yollardan ulaşan göçmenler, riskli bir yolculuğu göze almakta ve binlerce kişi ise göç yolculuklarında hayatlarını kaybedebilmektedir. Avrupa'ya ulaştıktan sonra da göçmenleri yeni sorunlar beklemektedir. Doğrudan veya dolaylı olarak iklim kaynaklı Afrikalı mülteciler, birçok Avrupa ülkesi tarafından ulusal çıkarılara tehdit olarak algılanmakta, daha sıkı sınır güvenliği ve göç politikalarının uygulanmasını gündeme getirmektedir (Çomak ve Çınar, 2022: 1). Bu bölümde anlatılmaya çalışıldığı üzere, Afrika'dan Avrupa'ya göçler, çok boyutlu ve karmaşık bir problem olarak karşımızda durmaktadır. İklim değişiklikleri, ekonomik zorluklar ve çatışmalar gibi faktörlerin etkisiyle artan göçler hem kaynak hem de hedef ülkeler için önemli sosyal, ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmaktadır. Bu sebeple, dolaylı veya doğrudan iklim kaynaklı göçlerin yerel, bölgesel ve küresel olumsuz etkilerinin azaltılması için uluslararası iş birlikleri ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

2. İKLİM MÜLTECİLİĞİ SORUNLARI İÇİN GELİŞTİRİLEN KÜRESEL POLİTİKALAR

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin ekosisteme olan etkileri giderek daha ciddi bir uluslararası sorun haline gelmekte, sorunla ilgili uluslararası tartışmalar ve çözüm çabaları da günden güne artmaktadır. Bu çerçevede 1988'de Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından kurulan Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. IPCC, iklim değişikliği ve olası etkileri konusunda dünya çapında bilimsel bir otorite olarak kabul edilmekte ve düzenli olarak değerlendirme raporları yayınlamaktadır. IPCC iklim değişikliği konusunda dünya çapındaki bilimsel araştırmaları değerlendirerek ve sentezleyerek politika yapıcılara ve uluslararası topluma rehberlik etmeyi amaçlayan bir bilimsel kuruluştur. Bu raporlar, her yıl gerçekleşen Taraflar Konferansı'nda politika yapıcılar ve liderlere sunularak, iklim değişikliği ile ilgili alınması gereken politikaların belirlenmesine ve uygulanmasına rehberlik etmektedir. 1980'lerde, sera gazı emisyonlarının iklim değişikliğine neden olduğuna dair bilimsel yayınlar artmaya başlamıştır. Bu dönemde, küresel iklim değişikliği ile ilgili önemli araştırmalar yapılmış ve çeşitli bilim insanları iklim sistemi üzerindeki insan etkilerini incelemişlerdir. Bu zirvede, küresel iklim değişikliği sorunu ilk kez resmi olarak ele alınmış ve çözülmesi gereken bir sorun olarak nitelendirilmiştir (Kanlı ve Başköy, 2018: 27). Zirve sırasında, Hükümetler arası Müzakere Komitesi'nin hazırlamış olduğu Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi imzaya açılmıştır. 1994 yılında yürürlüğe giren bu sözleşme ilk etapta 154 ülke tarafından imzalanmış daha sonra imzacı ülkelerin sayısı 185'e ulaşmıştır. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC), atmosferde biriken sera gazı miktarının zararlı etkilerini kontrol altında tutmayı ve küresel ısınmanın tehlikeli seviyelere ulaşmasını önlemeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, tüm taraf devletlerin sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik taahhütlerde bulunmaları ve uyum sağlamaları beklenmektedir (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Katılma Hakkında Karar, 2003).

Kyoto Protokolü, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin bir parçası olarak kabul edilmiş uluslararası bir anlaşmadır. Bu protokol, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltmayı hedeflemektedir. Protokol, Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda kabul edilmiş ve adını bu konferanstan almıştır. Kyoto Protokolü, gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine göre belirli bir oranda azaltmalarını öngörmektedir. Bu azaltım taahhütleri, protokolün yürürlüğe girdiği 2008-2012 dönemi için belirlenen bir zaman diliminde gerçeleştirilmiştir (Türkeş, 2009: 101). Protokol, 16 şubat 2005'de yürürlüğe girmiş ve 2006 yılının aralık ayı itibarıyla toplam 169 ülke taraf olmuştur. Kyoto Protokolünü imzalamayan ülkeler arasında ABD ve Avustralya da bulunmaktadır. Öte yandan, Hindistan ve Çin gibi bazı ülkeler, protokole imza atmış olsalar da protokolden yer alan belirli hükümlere göre emisyonlarında herhangi bir azalmaya gitmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu hüküm, özellikle gelişme sürecindeki ülkelerin emisyonlarının gereksinimlerine göre artacağına dair bir düzenlemedir. Kyoto Protokolü, eleştirilere açık birkaç yönü bulunmaktadır. Bu yönlerden birisi, gelişmekte olan ülkelerin emisyonlarının kontrol edilmemesi ve azaltım yükümlülüğü altına alınmamasıdır. Bu durum, özellikle Çin ve Hindistan gibi hızla büyüyen ekonomilere sahip ülkelerin emisyonlarının artmasına izin vermektedir. 2002 yılına kadar olan dönemde küresel düzeyde sera gazı emisyonlarının büyük bir kısmı ABD, Hindistan ve Çin gibi büyük ekonomilere sahip ülkelere kaynaklanmaktaydı. Bu ülkeler, ekonomik büyüme ve sanayileşme süreçlerinin yanı sıra nüfus artışı gibi faktörlerin de etkisiyle sera gazı emisyonlarını önemli ölçüde artırmışlardır. Bu ülkeler arasında emisyon oranı en yüksek ülke protokole imza atmayan ABD olarak dikkat çekmektedir. Bazı ülkeler, sera gazı emisyonlarını azaltma çabalarının ekonomik maliyetleri olabileceğinden endişe etmekte, sera gazı emisyonlarını azaltmak için yapacakları yatırımların, üretim maliyetlerini artırabileceğini ve rekabet güçlerini azaltabileceğini düşünmektedirler. Bu nedenle, emisyon azaltma önlemlerinin maliyetli olduğu, ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde olumsuz etkileri olduğuna dair endişeler bulunmaktadır.

Bu nedenle, ABD başta olmak üzere bazı ülkeler, emisyon azaltma çabalarının ekonomik maliyetlerini dengelemek ve rekabet güçlerini korumak için iklim politikalarını uygulamakta tereddüt etmektedir (Özmen, 2009: 45).

Protokole taraf olan EK-I ülkeleri, gelişmiş ülkeleri temsil eder ve bu ülkelerin sorumlulukları arasında sera gazı salınımını azaltmak, karbon emisyonlarını kontrol altında tutmak, karbon emisyonlarını sınırlamak ve karbon emisyonlarını azaltmak için çeşitli politikalar ve önlemler almak bulunmaktadır. Bu ülkeler sera gazı emisyonlarını izlemek ve raporlamakla yükümlüdürler. EK-I ülkeleri arasında Almanya, ABD, AB ülkeleri, Kanada, Japonya gibi ekonomiler yer almaktadır. Bu ülkeler, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin hedeflerini yerine getirme sürecinde öncü bir rol oynamakta ve karbon salınımını azaltma konusunda liderlik etmektedirler. Bu ülkelerin sorumluluklarının yanında gelişme sürecindeki ülkelere iklim değişikliğiyle mücadele konusunda mali ve teknolojik destek sağlamak konusunda da görevlendirilmişlerdir. Bu ülkeler arasında Almanya, ABD, AB ülkeleri, Japonya, Kanada gibi ekonomiler de yer almaktadır. EK-2 ülkeleri, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadele etmelerini desteklemek amacıyla teknoloji transferi, finansal yardım ve diğer kaynakları sağlamakla yükümlüdürler. Bu durumun, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğiyle başa çıkmak için kapasitelerini artırmalarına yardımcı olması ve küresel olarak adil bir iklim değişikliği mücadelesi sağlanmasına katkıda bulunması beklenmektedir (BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 2004).

IPCC'nin Dördüncü Değerlendirme Raporu, Bali Müzakereleri'nde eleştirilmiş ve iklim değişikliğini önlemek için iklim sözleşmelerinin nasıl oluşturulacağını belirleyen Bali Yol Haritası üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. 2009 yılı başında göreve başlayan ve iklim değişikliği mücadelesine ılımlı yaklaştığı düşünülen Barack Obama'nın ABD Başkanı olmasıyla birlikte küresel iklim değişikliği anlaşmalarına yönelik umut verici bir hava oluşmuş olmakla birlikte, ekonomik nedenlerle Kopenhag Konferansı'na kadar herhangi bir anlaşmaya varmak mümkün olmamıştır. Aralık 2009'da devletler yeni bir uluslararası iklim sözleşmesi imzalamak üzere Kopenhag'da bir zirve düzenlemiştir. Yeni bir anlaşma yapılamamış olmasına rağmen, konferansta Kopenhag Uzlaşması imzalanmıştır. Söz konusu uzlaşma, küresel ölçekte sıcaklık artışlarını 2 dereceye ulaşılmaksızın durdurma hedeflerinin ilk defa belirtilen konferans olması sebebiyle sonraki dönemde yapılan çalışmalara da katkı sağladığı görülmektedir. İklim değişikliği ile küresel mücadele, 2009-2015 arasındaki dönemde düzenlenen çeşitli iklim konferansları ve zirve toplantıları tarafından şekillendirilmiştir. Özellikle 2015'de, Paris'te yapılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı (COP21), bu hedefi gerçekleştirmek için küresel bir anlaşmanın sağlanması için bir araya gelen ülkeler önemli bir karara imza atmışlardır. Bu konferansta, ülkeler tarihlerinde ilk kez küresel ısınmayı 2 dereceye sınırlandırmayı ve mümkünse 1.5 derecede tutmayı hedefleyen bir anlaşma üzerinde anlaşmışlardır (Deliktaş, 2021: 311).

Paris Anlaşması, 2015 yılında Fransa'da 36 bin temsilci ve 15'ten fazla liderin katılımıyla düzenlenmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan anlaşma, küresel iklim politikaları konusunda yeni bir döneminin başlangıcı olmuştur. Paris Anlaşması, daha önce ABD'nin tamamen gönüllülüğüne dayanan bir anlaşma olmasına rağmen, Donald Trump'ın Kasım 2016 yılında ABD başkanı olduktan sonra bu atmosfer değişmiş, Trump'ın kararı ile ABD anlaşmadan çekilme kararı almıştır. Kasım 2016'da Marakeş'te Paris Anlaşması Taraflar Toplantısı düzenlenmiş ve Marakeş İklimimiz ve Sürdürülebilir Kalkınma Eylem Bildirisi, resmi olarak COP22 (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nın 22. oturumu) sırasında Fas'ta kabul edilmiştir. Bu bildiri, Paris Anlaşması'nın uygulanmasını hızlandırmayı ve güçlendirmeyi amaçlayan bir belge olarak kabul edilmiştir. Paris Anlaşması, ülkelerin sera gazı emisyonlarını azaltma taahhütlerini belirlemelerini ve düzenli olarak bu taahhütlerin uygulanmasını ve ilerlemesini gözden geçirmelerini öngörmektedir. Ülkeler, belirli aralıklarla Ulusal Belirlenmiş Katkılarını (NDC'ler) güncellemek ve uygulamakla yükümlüdürler. Ayrıca, ülkeler ulusal raporlar sunarak sera gazı emisyonları ve iklim değişikliğiyle mücadelede aldıkları önlemler hakkında bilgi paylaşmak zorundadırlar. Paris Anlaşması, Kyoto Protokolü'nden sonra bütün ülkelerin katılmasını sağlamak için yapılan

görüşmelerle ortaya çıkmıştır. BMİDÇS, 2015’de Paris’te 21. Taraflar Konferansında kabul edilmiş ve bu anlaşma, iklim değışikliği sorununa tarafların tümünün katkı sağladığı bir anlaşma olarak 2020 sonrası için önemli bir çerçeve sunmuştur (Girişken, 2023: 62).

Avrupa Birliği (AB), şimdiye kadar iklim mülteciliği resmen tanımamış olmakla birlikte, zaman zaman konuyla ilgili artan endişeler ifade edilmekte, iklim değışikliğinden fazla etkilenen ülkelerden göçlere esneklik sağlanması hususu dile getirilmektedir. Apap’a (2019: 5) göre, AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker 2015’de, iklim değışikliği ve göç hareketleri konusunda önemli bir konuşma yapmış, iklim değışikliğinin neden olduğu göçler ve iklim mültecileri açısından hızlı bir şekilde aksiyon alınmadığı takdirde, ciddi bir sorunun ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Bu nedenle, AB nezdinde iklim göçünün potansiyel olarak ciddi bir soruna dönüşebileceğinin kabul edildiği söylenebilir. Bu durumun, AB’nin iklim değışikliği ve neden olduğu göçler konusunda politika geliştirmesi ve iklim mültecilerine daha insani bir koruma sağlanması konusundaki beklentileri artırmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İklim mülteciliği, iklim değışikliği ve çevresel faktörlerin neden olduğu doğal afetler, deniz seviyesindeki yükselme, kuraklık, sel gibi etkenler sonucunda insanların kendi yaşadıkları bölgelerden göç etmek zorunda kaldığı durumu ifade etmektedir. Bu göçler, insanların yaşam alanlarının iklim değışikliğinin etkisi altında kalarak yaşanamaz hale gelmesi veya doğal afetlerin neden olduğu felaketler sonucu evlerini terk etmek zorunda kalmaları biçiminde gerçekleşmektedir. İklim mültecileri, yaşadıkları bölgelerdeki çevresel tehditlerin artması veya yaşam koşullarının bozulması sebebiyle göç etmek durumunda kalan insanlar olarak tanımlanmakta, bu kavram, iklim değışikliğinin insanlar üzerindeki doğrudan etkilerini ve bu etkilerin göç hareketleri üzerindeki yansımalarını vurgulamaktadır.

Sahra Altı Afrika, iklim değışikliği etkilerinin yoğun olarak hissedildiği bölgelerin başında gelmektedir. Bu bölgede, kuraklık, çölleşme, tarım alanlarının azalması gibi iklim değışikliğine bağlı olumsuzluklara çok sık rastlanmakta ve bu olumsuzluklar insanların yaşam alanlarını terk etmelerine ve iklim mülteciliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Afrika kıtası gibi iklim değışikliklerine karşı hassas bölgelerde, iklimin potansiyel olumsuz etkilerine karşı geliştirilen stratejilerin, iklim değışikliğinin neden olduğu insan hareketliliğinde dengeyi sağlamak için kritik öneme sahip olduğu açıktır. Bu bölgedeki iklim değışikliğiyle ilgili göçlerin yönetilmesi, ilgili paydaşların bir araya gelerek geleceğe dönük politikalar geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Ayrıca, Afrika’da gelecekte yaşanabilecek göç krizlerine karşı hazırlıklı olmak için, çevresel değışikliklerin göçü nasıl tetikleyebileceği, hangi toplulukların daha hassas olduğu gibi konularda daha fazla saha çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırmalar, iklim kaynaklı insan hareketliliği, bölgesel ve küresel göç yönetimi ve uluslararası sorunların çözümüne katkı sunacak ipuçları verebilecektir. Afrika’daki iklim değışikliğiyle ilgili araştırmaların artmasının, iklim kaynaklı sorunların çözümü için yeni stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasını kolaylaştırabilme potansiyeli bulunmaktadır. Bu nedenle, genelde iklim değışikliğinden olumsuz etkilenen bölgeler ve özellikle Sahra Altı Afrika bölgesine yönelik araştırma ve veri toplama projelerine daha fazla kaynak ayrılması gerekmektedir. İklim değışikliğinin insani krizlere neden olduğu bölgelere milyonlarca insan, yaşadığı ülkeyi, hatta kıtayı değiştirmeyi bir çözüm yolu olarak değerlendirmekte, ölümcül göç yolculuklarına çıkmayı göze alabilmektedir. Ancak uluslararası kuruluşlar, Afrika’da kaynaklı kitlesel iklim mülteci akınları senaryosuna karşı henüz etkili bir strateji ve program geliştirmemişlerdir. Küresel göç politikası paydaşlarının, muhtemel bir iklim değışikliği senaryosunda ortaya çıkabilecek göç dalgalarının etkili bir şekilde yönetilmesi için kaynak ve hedef ülkelerde meydana gelebilecek toplumsal değışimi de dikkate almaları önem arz etmektedir.

Sahra Altı Afrika Bölgesini merkeze alarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel iklim değişikliklerinin neden olduğu insan hareketliliği ve mültecilik konusundaki bu betimsel çalışma sonucunda şu öneriler geliştirilmiştir:

- Sahra Altı Afrika'da iklim değişikliğine bağlı özellikle kuraklık ve çölleşme gibi olayların önceden tahmin edilebilmesi mümkündür. Bu nedenle, bölgede erken uyarı sistemlerinin kurulması ve güçlendirilmesi önemlidir. Bu sistemler, tehlike riski altındaki bölgelerde yaşayan insanları erkenden uyararak güvenli biçimde göç etmeleri için gerekli önlemleri almalarına yardımcı olabilir.
- Sahra Altı Afrika Bölgesi'nde yaşayan toplumlar için su kaynaklarının korunması, tarım arazilerinin verimliliğinin artırılması, alternatif geçim kaynaklarının geliştirilmesi, yeterli altyapı inşası ve sosyal destek programlarının hayata geçirilmesi önerilebilir.
- İklim mültecilerinin haklarının korunması ve refahlarının sağlanması için yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde politika ve yasal düzenlemelerin yapılması son derece önemlidir. Bu çerçevede, iklim mültecilerine yönelik adil ve etkili koruma sağlanması için bir dizi önlem alınabilir:
 - Barınma: İklim mültecilerinin güvenli ve uygun barınma koşullarına erişimlerinin sağlanması için uzun vadeli ve kalıcı çözümler geliştirilmelidir.
 - Sağlık Hizmetleri: İklim mültecilerine, acil tıbbi müdahalelerden kronik hastalıkların tedavisine kadar, geniş bir yelpazede temel sağlık hizmetlerine erişim imkânı sağlanmalıdır.
 - Eğitim: İklim mültecisi çocukların eğitim hakkının korunması ve sağlanması gerekmektedir. Bu, geçici barınma alanlarında eğitim imkânlarının sağlanması ve yerleşik oldukları yerde okula devam etmelerinin teşvik edilmelidir.
 - İstihdam: İklim mültecilerinin ekonomik olarak güçlenmeleri için istihdam fırsatları yaratılmalı, yerel ekonomilere entegrasyonu teşvik eden politikalar uygulanmalıdır.
 - Hukuki Koruma: İklim mültecilerine yönelik hukuki koruma mekanizmaları oluşturulmalı ve temel insan hakları koruma altına alınmalıdır. Bu çerçevede, 1951 Cenevre Sözleşmesindeki mülteci tanımı, mülteci ve sığınmacılara tanınan haklar, iklim mültecilerini de kapsayacak şekilde genişletilmelidir.
- Sahra Altı Afrika'da yaşayan toplulukların iklim değişikliğine uyum sağlamalarını desteklemek için çeşitli adaptasyon programları geliştirilmelidir. Bu programlar, tarımsal faaliyetleri ve su yönetimini iyileştirmeyi, doğal afetlere dayanıklı altyapıların inşasını ve toplum tabanlı iklim değişikliği ile mücadele projelerini içermelidir.
- İklim mülteciliğinin olumsuz etkileri ile mücadelede bölgesel, ulusal ve uluslararası iş birliğinin artırılması önemlidir. Bu çerçevede, bilgi ve deneyim paylaşımı, finansal destek ve teknik yardım gibi alanlarda iş birliği yaygınlaştırılmalı, uluslararası hukuk çerçevesinde iklim mültecilerine yönelik koruma ve yardım mekanizmalarının oluşturulmalıdır.
- İklim mülteciliği konusunda toplumsal farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, ulusal ve uluslararası kamuoyunu iklim değişikliği ile ilgili riskler konusunda bilgilendirilmeli ve bu risklere karşı alınabilecek önlemler konusunda eğitilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, İ. (2018). İklim değişikliği ve iklim mültecileri: genel bir bakış, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(24), 5159-5172.
- Apap, J. (2019). The concept of climate refugee towards a possible definition. *European Parlimentary Service*, 621-893.
- Bannor, F. (2023), Interdependence between climate change and migration: Does agriculture, geography, and development level matter in sub-Saharan Africa?. *South African Journal of Economics*, 91(2), 139-269.
- Bardsley, K. D., ve Hugo, G. J. (2010). Migration and climate change: Examining thresholds of change to guide effective adaptation decision-making, *Popul Environ*, 32, 238-264.
- Bilben, M. S. (2019). Dünyadan örnekler ışığında iklim değişikliği kaynaklı göçleri anlamak. *Mediterranean Journal Of Humanities*, 11(2), 335-355.
- Bilici, İ. (2021). The relation between environmental change and environmental refugees: The case of Asia. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 82-94.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne Katılmamız Hakkında Karar. (2003). T.C. Resmi Gazete (25266,21.10.2003).
- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (2004). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi / T.C. Dışişleri Bakanlığı (mfa.gov.tr) (Erişim Tarihi: 11.12. 2023).
- Borderon, M. (2019). Migration influenced by environmental change in Africa: A systematic review of empirical evidence, *Demographic Research*, 41(18), 491 544.
- Brown, O. (2008). *Migration and climate change*. Geneva: International Organization for Migration.
- Brown, O. (2008). Migration and climate change. IOM migration research series no.31. *International Organization for Migration, Geneva*, 7.
- Çomak, H., & Çınar, Y. (2022). Afrika'da iklimsel göçler ve sonuçları. *TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi)*, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70109/afrikada_iklimsel_gocler_ve_sonuclari (Erişim Tarihi: 15.08. 2023).
- Çomak, H., ve Çınar, H. Y. (2022). Afrika'da iklimsel göçler ve sonuçları. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70109/afrikada_iklimsel_gocler_ve_sonuclari, (Erişim Tarihi: 15.12. 2023).
- Deliktaş, A. (2021). Küresel iklim değişikliği konusuna Amerikan yaklaşımı. *BŞEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 309-322.
- Demirbilek, B. (2023). İklim krizi bağlamında çevresel göç sorunsalı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(31), 499-529.

- Duran, Ş. (2022). *Yeni bir sosyo-ekolojik sorun olarak iklim göçü*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durkavo, P., Gromilova, A., Kiss, B., & Plaku, M. (2012). *Climate refugees in the 21st century*. Regional Academy On The United Nation.
- Ekşi, N. (2016). İklim mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58.
- Girişken, M. (2023). *Küresel iklim değişikliğinin iklim mültecileri üzerine etkileri: Orta Afrika Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ilesanmi, A. O. (2012). Analysis of infrastructure development for sustainable housing in Lagos megacity, Nigeria, *Journal of Construction Project Management and Innovation*, 2(1), 190-207.
- Kanlı, D. D., & Başköy, D. (2018). Küreselleşme ve çevre sorunları bağlamında göç: iklim mültecileri. *Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 21-39.
- Kolmes, S. A., Kolmes, S. K., & Lin, P-H. (2022). What lies ahead: how aid for climate refugees must focus on human rights and human health. *Environment*, 64(3), 7-16.
- Martin, S. (2009). Managing environmentally induced migration. In: *Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence*, IOM, Geneva, 353–384.
- Merone, L., & Talt, P. (2018). Climate refugees: is it time to legally acknowledge those displaced by climate disruption?. Australian and New Zealand. *Journal of Public Health*, 42(6), 508-5510.
- Mutlu, A., İrdem, İ., & Üre, B. (2015). Ekolojik mültecilik, *Memleket Siyaset Yönetimi Dergisi*, 10(13), 79-118.
- OXFAM (2023), *Unfair Share: Unequal Climate Finance To East Africa's Hunger Crisis*. <https://www.oxfam.org/en/unfair-share-unequal-climate-finance> (Erişim Tarihi: 20.11.2023).
- Özerdem, F. & Barlas B. (2021). Kopenhag okulu çerçevesinde 2020 ve sonrası dünya politikasının yeni sorunu: iklim değişikliği ve iklim göçmenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 273-302.
- Özmen, M. T. (2009). Sera gazı-küresel ısınma ve Kyoto Protokolü. *İMO Dergisi*, 453(1), 42-46.
- Özmen, M. T. (2015). *Sel-taşkın Türkiye ve Antalya*. Antalya: Kutlu&Avcı Ofset.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration, *Journal of the Royal Statistical Society*, 52 (2), 241-301.
- Reyhan, A., ve Reyhan, H. (2016). Küresel ısınmanın nedenleri, sonuçları, çözümleri üzerine yeni değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim*, 11(26), 1-24.

- Seki, İ., ve Bektaş, B. (2018). Afrika'dan Avrupa'ya göçün belirleyicileri üzerine ampirik analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5, 181-189.
- Türkeş, M. (2006). Küresel iklimin geleceği ve Kyoto Protokolü. *Jeopolitik*, 29, 99-107.
- United Kingdom (2007). Energy, Security and Climate. United Nations Security Council Open Debate: UK Concept Paper.
- Williams, A. (2008). Turning the tide: recognizing climate change refugees in international law. *Law & Policy*, 30(4), 502-529.
- Wodon, Q., Liverani, A., Joseph, G., & Bougnoux, N. (2014). *Climate change and migratio: Evidence From The Middle East And North Africa*.
- Yılmaz, F. H., ve Navruz, M. (2019). Küresel iklim değişikliği, iklim mültecileri ve güvenlik. *Assam Uluslararası Hakemli Dergisi*, 13. *Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildirileri Özel Sayısı*, 255-270.
- Yücel, G. (2020). İklim mültecilerinin Türkiye'deki hukuki statüsü. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 5(2), 43-62.
- Ziya, O. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *TBB Dergisi*, (99), 229-240.